

הליצן נמסרת בנאום משעשע: גו! פאיאצ' גן סו! טס אמק עליכם! אני לא הליצן שלכם! מי אחם בכלל? כרים את הדי. קופץ קפיצה לגובה ונוגע בכוכב. מי צריך את אגוזי? אם אין אני לי מי לי? כל מה שאריך לעשות זה למהות מעל פניו את הקמה, את ההיך המרגל, ללשוש שיניים בסחירות ולא לחזר לרחם. בפירוש לאו" (40). צירוף הקטע מתוך האופרה. הליצנים, עם הציטטה מחו"ל, הקללה בערבית. לשון העגה, ובסוף קטע הסלנג הפסיכואנליטי הוא הדגמה מוצ' לתת, כמדומה, של סגנון הרומאן.

בלום משעשע כל כך, משום שהמספר מתייחס אליו באורח אירוני, אך גם מפני שהוא עצמו מסרב לקחת את עצמו ברצינות. וכך ניצל הקורא מפרשה של התייסרות עצמית כבדת־ראש חוכה בחזיונית קריאה מהנה, משועשעת, קלילה, נראה, כי חיצו האירוניה של המספר אינם מכונים רק כלפי גיבורו, אלא גם לעבר המיתוס הרומאני של האהבה בת הש' מיים, המובאות משתי סונטות של לאה גולדברג נעי דו להפריך את האמונה בדבר אפשרות מימושה של האהבה בין גבר לאשה. ההקשר יוצר אירוניה ציפה של הקטע מתוך הסונטה החמישית בתוך. שירל אהבה מספר עתיק: „הלא ידענו להקיץ ביהוד / ולא הפריד בינינו החלום — — ואחדותנו שחרה ותום". מילים אלו המופיעות מייד לאחר תיאור מעשה האהבה, הניזון מן הקנאה של בתיה במאהבת הבדויה של בעלה, מקבלות כאן משמעות מנוחלת. ואילו סיום הרומאן בשורות ההתחממות את מחזור הסונטות, פצעי אהב"א הוא אירוני, שרירי בשיר מדובר על פצעים מטאפוריים של האהבים, ואילו בלום נפצע מכש, כתוצאה מחאונות והתאבדות שלו. מילות השיר — „הה, חסד ייסורים! ברוך היום / אשר פקח עיני, לימדני דעת / כי טהור זה לא ייפגם בכאב. // וכך אשרי הגיע עד פתום / והדמעה שובצה בו כטבעת. / ברוך אושרי, ברוכים פצעי אהב"א — המילים שבהן סאריס הרומאן, מאפשרות פירוש כפול של הסיום, לדעתי, ניתן לראות בהן, כאמור, סיום אירוני של התפתחות מ' הלום ילדותי על האהבה השלמה, אך ייתכן, שהי גיבור בוזר לסכם באמצעות מילות השיר את הלכה שלמד: „אייאסר לאהוב אלא מה שהוא הוא, לעצמו ומשלו" (114). במילים אחרות, ההתחממות אינה מבירה את האהבה, אשר ניוונה מסידה סטור יימת של זרות הכרחית בין השניים. לא מקרי הוא סיכום הלכה במילותיו של שיר, כיוון שבלום ממ' שיר לחימה בעולמה של ספרות, ואילו מהימם, ניתן להקשות? ועל כך משיב גיבורנו: „החיים! את זה נשאיר למשרתיים" (147).

שריטה קלה כתוצאה מכדור שנפלס מאקדה ושל הרבה חלומות שנמוגו.

בלום איננו רוצה נועו, קשות ורבי־תושייה כפי שהיה רוצה להיות, ואף אינו מאהב גדול, האמור להסתיר סודות אפלים מפני אשתו, ידידתו, נעמי, איננה בעבורו אלא אמצעי „ליסול על צווארי עצמו" (28). תחרשת הריקנות שלו, הגורמת להרגשתו: „אני רק דאי — — אני לי משלי אין כלום" (24), מסבירה קדוץ אינו מסוגל לתת לנעמי דבר, ובסופו של דבר הוא נוסעת אותו, לאחר שסייעה לחיזוק בטחונה העצמי במשך תקופה ארוכה, חוסר יכולתו להיפתח באמת אל הולת בולט לא רק ביחסו כלפי נעמי, אלא גם בשתיקותיו התכופות בתברתה של בתיה, אשתו, וגם בעצירות הפוקדת אותו בתחום היצירה. הוא מנסה לכתוב שירים שופעי התלהבות ומצלית בקושי וביסודיים רבים לפי לוס שורות אחדות, ידידו, אגוזי, עורך הקבלה מאלפת בין חוסר יכולתו של בלום לכתוב שירים לבין עקרותו.

מערכת ההגנה האסומה והקסומה שיצר בלום כדי להגן על עצמו מפני העולם האכזרי הסובב אותו, היא המונעת את אפשרות הורמה הספונטאית בית שבה הוא רוצה כל כך, העקרות הנפשית מוצאת לה השלמה בעקרותו הרוחנית; הוא טוען, אומנם, כי בתיה היא העקרה בין שניהם, אבל בחוסר הנכונות שלו לאמץ ילד, מגלה בלום שאף הוא מצדיף שלא לקבל את תפקיד ההורה. בלום מסרב להתגבר, והוא ממשיך לראות את עצמו כי תינוק חסר ישע, ההלום התורר ברומאן, על „התיר נוק הבחתיך בגיגית של עץ, הרחק, הרחק, בהרי אר" ראל" (148), חושף את מישאלתו הכמסה של בלום.

*

אך כדרכו של „מישהו אחר", אין הרומאן רק מעלה חמרים פסיכולוגיים, אלא מינה וביה גם סלגלג על כל פרשנות פסיכואנליטית אפשרית. גימת ההיתול הקל נשמרת לכל אורכו, מפני שסיום דבר אינו נלקח בו ברצינות קודרת ועד הסוף, העלילה הבלשית היא רק מסגרת, שאותה ניתן לשבור כדי להשיג אפקט קומי, לכל האיזכורים מעולם הקול־נוע, האופרה, וכמובן הספרות והפילוסופיה, ניתן להתייחס בקלות־ראש. בלום שוכב על הדשא ליד הכריכה בהכרת אגוזי, „כמו על ספה של פסיכואנליז" טיקון", והאחרון קובע דיאגנוזה: „אולי אתה מפתח לאבד חלקים ממך. אתה משורין וכפחד שתיפלט חתיכה — אולי סונטה, אולי ילד" (69). הסבר זה ליסוריו של הגיבור נאמר כבדרך אגב, ואילו החלי סתו להתמודד עם גורלו ולא למלא את תפקיד

לא נועדה, איטוא, אלא להצגת עליבותו של בלום. אולם ההקבלה הכפולה גם לאותלו וגם להמפרי בר' גארט מגלה את אחד ממקורות סבלו של הגיבור. הוא עסוק כל הזמן בהשוואת עצמו לדמויות המיתיות של הספרות והקולנוע, אף כי ברור לו, שאין הוא ניתן במידות הענק שלהן, תחילתו של העניין, רוסו הגיבור, בחזיונה טראגמטית שאירעה לו במחנה עבודה, שבו „חבריו לאותל היו שקועים אותו לילה במחקר השוואתי נלהב וצרחני של אורד אבריהם הדקיקים" (45); כדי להימלט מן ההשוואה הכניס הילד מיסת צמריגפן לאוזניו, וזו נתקעה שם ועז נאלץ לעבור סיפול רפואי מכאיב.

*

כאז אותם ימים רחוקים שבהם העקם בו כביכול חוסר האונים, המשיך בלום להשוות את מידת גבריותו עם זו של גיבורים שונים, כשהוא תורר ומגלה את נחיתותו לעומתם. וכתגובה על כך המשיך בנסיגנות ההינתקות שלו מן העולם, אולם במקום פיסת צמריגפן שימשה לו כבגרותו „מחיצה עבה של זכוכית" (44). תחושת חוסר האונים שלו מוצגת בצורה קומית בשעת ההיתקלות, שכמעט נסתיימה במעשה אלימות של בריון, שטעה לראות בו את אגוזי, „עולם נמרץ ומסוכן, מלא בריזנים ופרחתות, איים עליו לכולתו. אגרופים קפוצים של גברים עביר עורף ופיה פטורים של נשים עבות שפתים פקדו אותו בחלום ובחזיקין" (44). הקומיות נוצרת בקטע השלם כתוצאה מאי־ההבנה, שכל ניסיון לתקן אותה רק בסבך את המצב, שכן הבריון מסרב להכיר בכך שבלום איננו אגוזי, גם הצירוף הלשוני של הביי טוי מן הסלנג — „פרוהת" — והגיב — איים לכולתו — יוצרים גיתוך.

*

מובן שלאירוניה הדראמטית תפקיד מרכזי בהש' וואה בין בלום לבין אותלו. תקופה ארוכה שריו בלום באי־ודיעה על התרפקות היחסים בין אשתו לבין אגוזי, והקורא, המבטח מהו המצב לאשור, כוצא עצמו „מדוגג" נוכח פירושי המוטעים של הגיבור את הסיטואציה. יתר על כן, ההקבלה בין נהרצות התגובה של אותלו לבין חוסר יכולתו של בלום לבצע רצח, אף היא מדגישה את עליבותו של הגיבור. למעשה, משמשת העלילה הבלשית כולה כאמצעי להצגת מיגבלות הגיבור, שכן היא מת' קיימת רק בדמיונו של בלום. לכאורה, מוצגת בי „מישהו אחר" דראמה עזה של רצח, החלפת זהויות ופתיחת דף חדש בחיי הגיבור; אך למעשה, זוהי פארסה עלובה של ההחלפת זהויות לשעה קלה, של

הנפשית של הגיבור המובילה אותו אל סף הרצח וההתאבדות.

הסיום מבחינו, איטוא, שהמצוקה איננה גובעת רק או בעיקר מן הקשר המשובש עם אשתו, ובחודאי שמקורה איננו יחסי המין שלהם שאינם עולים יפה. כי בלום חוזר אל בית־המלון, שממנו הוא מתכנן לרצוח את אגוזי מן המארב, בשעה שבתיה מאוהבת בו מחדש ולאחר לילות רבים של תענוגות. כמו כן, דווקא לקראת סיומו של הרומאן מופיעים קטעי הר' נורים רבים, שבהם מתעוררת מעט שפיות דעתו של הגיבור. הוא משתוקק אפנים לצאת מן הדעת, לנהוג באורח סמנטי ופראי, אך משאלתו איננה מתגשמת, ובמקומה מופיעים בהתנהגותו קרוי מורוות שעל גבול הטידוף.

מתברר, אם כן, כי מעיקה על בלום גם חוויה קשה, שהרומאן רק רומז על קיומה: תחושה של חוסר ממשות, של ניתוק מן המציאות. הוא סובל ממודעות־יתר, הגורמת לו הרגשה של הליכה לי איבוד בין מילים, לדבריו, „אני רוצה להיות עצמי, אבל להיות עצמי זה להיות גל של מלים" (91). המילים המקיפות אותו והוצצות בינו לבין המציאות המיידית הן בחלקן לפחות מילים מתוך יצירות ספרות שקרא, לגיבור, שהוא עורך־מסגנון במקר צוער מוקף בקטעי שירה, הסתדהדים באוזניו בכל הודמנות.

כשהוא מוציא את כלבתו לסיול לילי לשם עשיית הצרכים, הוא נזכר בשיריהם של שאול טשרניחובי סקי ולאה גולדברג: „ובכן, מטיילים רחוק, כוכבי שמים רחוקים על עמק המצלבה. אולי מעל לגובה, באמסים, הנץ, הנץ אביב העולמות. מעבר לצורך להחליט, אבל כאן על פני האדמה עושים קאיקי. וכאן יש צורך להחליט איך שולים את זנגידתך במצלולת הגשית. ראת אגוזי. (ואת בלום)". (12). הקטע עשוי להדגים לא רק את האסוציאטיביות המרועה במחשבות של בלום, אלא גם את אחד מי סידות קטנו של „מישהו אחר". הצירוף המדעניסטי של הקטעים הפנימיים בלשון הגבוהה עם ההקשר הכבי מיד יוצר אפקט הומוריסטי מובהק.

בלום חוזר ונזכר בקטעי ספרות שונים לאורך הרומאן כולו, ובדרך כלל מטרת המובאות השונות היא אירוניה ציפה של הגיבור. לאחר שגילה את כתובתו של אגוזי, לובש בלום עזו, „ובסיון מבין השיניים, כמו האמפרי בוגארט, או כמי אותלו: Have you prayed tonight Egozy? אך ככל שהוסף הכריז מיועצה לשיכת בפראט 600, כן הלך עורו והחמיר. להט הקדומים בעיניו דעך, עגילי הוחב נשרו בקול עמס, הבאס גידקק, נעליתו החברבורות ונשאר בלום" (18). ההשוואה לאותלו

הגעגועים למי שאתה לא

מאת לילי רחוק

באוזני אגוזי על בדידותו של אביה, ואילו אשתו של בלום, בתיה, מרוחקת ממנו, ובסופו של דבר מקיימת יחסים עם אגוזי המתאהב בה.

פרשת היחסים בין בלום לאגוזי, שתחילתה במ' זימת הרצח האמורה, המשכה בדידות בלתי־צפויה בין משפחותיהם, וסופה בגידתה של בתיה עם אגוזי, מביאה את השינוי המוחלט בחיי הגיבור. הקנאה המתעוררת בליבו לאחר גילוי הקשרים בין אשתו לבין יריב־ירידו מחדשת את אהבתו לבתיה, הועם והצורך להוכיח את גבריותו מחייבים אותו לצאת מגדרו ומן האיפוק המוחלט שבו היה שרוי, ובני הזוג מבלים שלושה ימים בהתעלסות סוערות. הד אשה האדישה שבה ומגלה את בעלה, וקנאתה המת' עוררת בגלל אי־הבנה, הגורמת לה להניח כי יש לו מאהבת, מלבה שבעתיים את להט אהבתה.

*

אילו היה הסיפור מסתיים בשלב זה, ניתן היה לראות בסוף הטוב סיום מתקתק ובלתי־אמין של פרשת היחסים המוררה בתוך המשולש הבלתי־מקובל של תבעל, האשה והמאהב שהוא גם כפיל, גם דמות אב, וגם מי שמועד להיות גוויה. אולם האפילוג של פרשת היחסים האמורה, שבו מנסה בלום לירות בעצמו, כשהוא יורה ספק בבלום ספק באגוזי, ובכל מקרה מחטיא את מטרתו ונשאר בחיים, סיום זה מדגיש במידה רבה את מצוקתו